TIJORAT BANKLARINING KREDIT XIZMATLARI ILMIY NAZARIY QARASHLAR

Jo‘rayeva Zarifa Bahodir qizi
Termiz davlat universiteti Moliya kafedrasi tayanch doktaranti
E-mail; zarifajorayeva304@gmail.com

Annotatsiya: Kredit xizmatlari tijorat banklarining asosiy faoliyat yo‘nalishlaridan biri bo‘lib, iqtisodiy rivojlanish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Kreditlash jarayoni bank va mijoz o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarning asosiy shakli bo‘lib, bankning mablag‘larini iqtisodiyotning turli sohalariga yo‘naltirish imkonini beradi. Bu xizmatlar orqali banklar nafaqat o‘z daromadlarini oshiradi, balki iqtisodiyotning o‘sishiga ham turtki beradi. Kredit xizmatlarining ilmiy-nazariy asoslari, ularning turlari, kreditlash mexanizmlari va tijorat banklarining bu sohadagi roli haqida batafsil tahlil qilish zarur.

Kalit so‘zlar: tijorat banklari, kredit, daromadlar, mijozlar, iqtisodiyot, resurslar, moliyaviy resurslar, investitsiya.

Аннотация: Кредитные услуги являются одним из основных направлений деятельности коммерческих банков, играя важную роль в обеспечении экономического развития и финансовой стабильности. Процесс кредитования является основной формой финансовых отношений между банком и клиентом, позволяя банку направлять свои средства в различные отрасли экономики. Посредством этих услуг банки не только увеличивают свои доходы, но и стимулируют экономический рост. Необходимо провести детальный анализ научно-теоретических основ кредитных услуг, их видов, механизмов кредитования и роли коммерческих банков в этой сфере.

Ключевые слова: коммерческие банки, кредит, доход, клиенты, экономика, ресурсы, финансовые ресурсы, инвестиции.

Abstract: Credit services are one of the main areas of activity of commercial banks, playing an important role in ensuring economic development and financial stability. The lending process is the main form of financial relations between the bank and the client, allowing the bank to direct its funds to various sectors of the economy. Through these services, banks not only increase their income, but also stimulate economic growth. It is necessary to conduct a detailed analysis of the scientific and theoretical foundations of credit services, their types, lending mechanisms and the role of commercial banks in this area.

Keywords: commercial banks, credit, income, clients, economy, resources, financial resources, investment.

Kirish

ISSN 3030-3907

Tijorat banklari zamonaviy moliyaviy tizimning muhim bo‘lagi sifatida iqtisodiyotda markaziy o‘rin tutadi. Ular o‘z faoliyati orqali moliyaviy resurslarni jamg‘arish, saqlash va taqsimlash vazifalarini bajaradi. Tijorat banklari asosan tijorat maqsadlarida ishlaydi va foyda olishga yo‘naltirilgan. Ularning asosiy vazifasi mijozlarining ehtiyojlarini qondirish, shu jumladan, depozitlarni qabul qilish, kredit berish, to‘lov va hisob-kitob operatsiyalarini amalga oshirishdir. Banklar iqtisodiyotning turli sohalariga moliyaviy yordam ko‘rsatish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi va iqtisodiy o‘sishga turtki beradi. Tijorat banklari o‘z mijozlari bilan doimiy aloqada bo‘lib, ularning moliyaviy ehtiyojlarini o‘rganadi va ularga mos xizmatlarni taqdim etadi. Shu bilan birga, banklar o‘z faoliyatlarida xavflarni boshqarish, moliyaviy barqarorlikni saqlash va qonunchilik talablariga rioya qilishga katta e’tibor qaratadi. Ular moliyaviy bozorlarning samarali ishlashini ta’minlashda, shuningdek, kreditlash va investitsiya faoliyatini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi. Tijorat banklari iqtisodiyotda pul oqimlarini muvozanatlash va kapitalning samarali taqsimlanishini ta’minlash orqali jamiyat farovonligini oshirishga xizmat qiladi. Tijorat banklarining faoliyati murakkab va ko‘p qirrali bo‘lib, ularning xizmatlari keng doiradagi mijozlarga mo‘ljallangan. Ular nafaqat yirik korxonalar, balki kichik va o‘rta biznes vakillari, shuningdek, jismoniy shaxslar uchun ham moliyaviy xizmatlar ko‘rsatadi. Banklarning bu roli iqtisodiy tizimning barqarorligi va rivojlanishida beqiyos ahamiyatga ega. Shu sababli, tijorat banklari faoliyatining samaradorligini oshirish, ularning moliyaviy salohiyatini mustahkamlash va innovatsion texnologiyalarni joriy etish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODOLOGIYASI

Kredit tushunchasi iqtisodiy adabiyotlarda keng ko‘lamda o‘rganilgan bo‘lib, uning asosiy mazmuni – bu pul yoki boshqa moliyaviy resurslarni vaqtincha berish, keyinchalik esa asosiy qarz summasi bilan birga foizlarni qaytarish majburiyatidir. Kreditning asosiy maqsadi – mablag‘larni vaqtinchalik taqsimlash orqali ishlab chiqarish va iste’mol jarayonlarini moliyalashtirishdir. Tijorat banklari esa ushbu jarayonda vositachilik qiluvchi institut sifatida xizmat qiladi, ular mijozlarga kerakli moliyaviy resurslarni taqdim etadi va shu orqali iqtisodiyotning turli sohalarini qo‘llab-quvvatlaydi. Kredit tizimining mohiyati va uning iqtisodiyotdagi o‘rni haqida gapirganda, kreditning nafaqat moliyaviy, balki ijtimoiy va iqtisodiy ahamiyatini ham hisobga olish zarur. Kredit orqali ishlab chiqarishning kengayishi, yangi ish o‘rinlarining yaratilishi va aholi daromadlarining oshishi mumkin bo‘ladi. Shu bilan birga, kredit iqtisodiy o‘sishning asosiy omillaridan biri sifatida qaraladi, chunki u ishlab chiqarish

ISSN 3030-3907

jarayonida zarur bo‘lgan mablag‘larni vaqtincha taqdim etadi va shu orqali iqtisodiy faoliyatni rag‘batlantiradi.[1]

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tijorat banklarining kredit xizmatlari bir nechta asosiy turlarga bo‘linadi. Birinchi navbatda, iste’mol kreditlari mavjud bo‘lib, ular jismoniy shaxslarning kundalik ehtiyojlarini qoplash uchun beriladi. Bunday kreditlar odatda qisqa muddatli bo‘lib, foiz stavkalari nisbatan yuqori bo‘lishi mumkin. Iste’mol kreditlari aholining xarid qobiliyatini oshirishga xizmat qiladi, bu esa ichki bozorni faollashtiradi va iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Ikkinchi tur – korporativ kreditlar bo‘lib, ular korxonalar va tashkilotlarga ishlab chiqarishni kengaytirish, yangi loyihalarni amalga oshirish uchun beriladi. Ushbu kreditlar ko‘pincha katta miqdorda va uzoq muddatli bo‘ladi. Korporativ kreditlar yordamida korxonalar o‘z ishlab chiqarish quvvatlarini oshiradi, yangi texnologiyalarni joriy etadi va raqobatbardoshligini kuchaytiradi. Uchinchi tur – investitsion kreditlar bo‘lib, ular asosan uzoq muddatli investitsiya loyihalarini moliyalashtirishga qaratilgan. Investitsion kreditlar iqtisodiy o‘sish va texnologik rivojlanishni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega, chunki ular yangi ishlab chiqarish obyektlari va infratuzilmani yaratishga xizmat qiladi. Kreditlash jarayoni bank uchun ma’lum xavf-xatarlarni o‘z ichiga oladi. Shu sababli, tijorat banklari kredit berishdan oldin mijozlarning moliyaviy holatini, to‘lov qobiliyatini va kreditni qaytarish imkoniyatlarini sinchiklab o‘rganadi. Kredit riskini baholash bankning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, bu jarayon kredit portfelining sifatini ta’minlashga yordam beradi. Kredit riskini kamaytirish uchun banklar kafillik, garov, sug‘urta va boshqa xavfsizlik mexanizmlarini qo‘llaydi. Kafillik va garovlar kreditni qaytarish kafolatini oshiradi va bankni moliyaviy yo‘qotishlardan himoya qiladi. Shu bilan birga, kredit shartnomalarida mijozlarning majburiyatlari aniq belgilab qo‘yiladi, bu esa kreditning o‘z vaqtida va to‘liq qaytarilishini ta’minlashga xizmat qiladi.[2]

Ilmiy-nazariy nuqtai nazardan, kredit xizmatlari bank faoliyatining iqtisodiy samaradorligini oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Kreditlash orqali banklar o‘z mablag‘larini samarali taqsimlaydi, bu esa iqtisodiyotda kapitalning optimal taqsimlanishiga yordam beradi. Kreditlash mexanizmi iqtisodiy tizimda pul oqimlarini muvozanatlash va ishlab chiqarish jarayonlarini qo‘llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, kredit xizmatlari orqali banklar o‘z daromadlarini oshiradi, bu esa ularning moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Kreditlashning samaradorligi bankning kredit siyosati, risklarni boshqarish tizimi va mijozlar bilan munosabatlarga bog‘liqdir. Kredit xizmatlarining rivojlanishi va samaradorligi ko‘plab omillarga bog‘liq. Ulardan eng muhimi –

ISSN 3030-3907

makroiqtisodiy muhit, bank tizimining rivojlanish darajasi, qonunchilik bazasi va moliyaviy bozorlarning holatidir. Barqaror iqtisodiy sharoitlarda kreditlash faoliyati kengayadi, bu esa iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantiradi. Aksincha, iqtisodiy inqiroz va moliyaviy noaniqliklar kreditlash jarayonini cheklashi mumkin. Shu sababli, tijorat banklari kredit siyosatini shakllantirishda makroiqtisodiy sharoitlarni hisobga olishlari zarur. Qonunchilik bazasining barqarorligi va aniq tartibga solinishi kreditlash faoliyatining sifatini oshiradi va banklar hamda mijozlar o‘rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi.[3]

Tijorat banklarining kredit siyosati – bu bankning kreditlash faoliyatini boshqarish va tartibga solish uchun ishlab chiqilgan qoidalar va strategiyalar majmuasidir. Kredit siyosatining asosiy maqsadi – kredit riskini boshqarish, kredit portfelining sifatini ta’minlash va bankning daromadliligini oshirishdir. Kredit siyosatida kredit berish shartlari, foiz stavkalari, kredit muddatlari, kafillik va garov talablari, shuningdek, kredit monitoringi va qayta ko‘rib chiqish tartiblari belgilab qo‘yiladi. Samarali kredit siyosati bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi va mijozlar bilan ishonchli munosabatlarni ta’minlaydi. Kredit siyosatining asosiy tamoyillari bankning risklarni boshqarish qobiliyatini oshirish va kredit portfelining diversifikatsiyasini ta’minlashga qaratilgan. Kredit xizmatlarining raqamli texnologiyalar yordamida rivojlanishi so‘nggi yillarda diqqatga sazovor o‘zgarishlarga olib keldi. Onlayn kreditlash, avtomatlashtirilgan kredit baholash tizimlari va elektron hujjatlar almashinuvi kreditlash jarayonini tezlashtirdi va mijozlar uchun qulayliklar yaratdi. Raqamli transformatsiya banklarning kredit xizmatlarini yanada samarali va xavfsiz qilish imkonini berdi. Shu bilan birga, bu jarayon yangi xavflarni ham keltirib chiqaradi, masalan, kiberxavfsizlik va ma’lumotlarning maxfiyligi masalalari. Shuning uchun, tijorat banklari raqamli kreditlash tizimlarini joriy etishda yuqori darajadagi xavfsizlik choralarini ko‘rishlari lozim. Raqamli texnologiyalar yordamida kreditlash jarayoni yanada shaffof va tezkor bo‘lib, bu esa mijozlar va bank o‘rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi. Kredit xizmatlarining iqtisodiyotga ta’siri keng qamrovli bo‘lib, ular ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, savdo va boshqa sohalarning rivojlanishiga yordam beradi. Kreditlar yordamida korxonalar yangi texnologiyalarni joriy etadi, ishlab chiqarish hajmini oshiradi va ish o‘rinlarini yaratadi. Shuningdek, iste’mol kreditlari aholining hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi, bu esa ichki talabni rag‘batlantiradi. Kreditlash tizimining samarali ishlashi iqtisodiy barqarorlik va o‘sishga turtki beradi, shuningdek, moliyaviy tizimning mustahkamligini ta’minlaydi. Kredit xizmatlari orqali iqtisodiyotda kapital aylanishi tezlashadi, bu esa umumiy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish ko‘rsatkichlarini oshiradi.[4]

ISSN 3030-3907

Tijorat banklarining kredit xizmatlari sohasida yuzaga keladigan muammolar ham mavjud. Ulardan eng asosiylari kredit riskining yuqoriligi, kredit portfelining sifatsizligi va mijozlarning to‘lov qobiliyatining pastligi hisoblanadi. Bundan tashqari, iqtisodiy inqirozlar, inflyatsiya, qonunchilikdagi o‘zgarishlar va moliyaviy bozorlarning beqarorligi kreditlash faoliyatiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli, tijorat banklari kredit siyosatini doimiy ravishda takomillashtirib borishi va risklarni boshqarish tizimini kuchaytirishi lozim. Kredit riskini kamaytirish uchun banklar innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, mijozlarni sinchiklab tahlil qilish va kredit monitoringini kuchaytirish choralarini ko‘rishi zarur.[5]

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklarining kredit xizmatlari iqtisodiyotning rivojlanishi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Kreditlash jarayoni banklar va mijozlar o‘rtasidagi moliyaviy munosabatlarni tartibga soladi, iqtisodiyotning turli sohalarini moliyalashtirishga yordam beradi. Ilmiy-nazariy nuqtai nazardan, kredit xizmatlari bank faoliyatining samaradorligini oshiruvchi asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Kreditlashning muvaffaqiyati kredit riskini to‘g‘ri baholash, samarali kredit siyosatini ishlab chiqish va raqamli texnologiyalarni joriy etishga bog‘liq. Shu bilan birga, kredit xizmatlarining rivojlanishi makroiqtisodiy sharoitlar, qonunchilik bazasi va moliyaviy bozorlarning holatiga ham bevosita bog‘liqdir. Banklarning kredit xizmatlarini takomillashtirish va ularni iqtisodiyotga yanada samarali yo‘naltirish uchun doimiy izlanishlar va innovatsiyalar zarurdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdullaev S. "Tijorat banklarida kredit risklarini boshqarish nazariyasi". Toshkent: Moliyaviy akademiya nashriyoti, 2022.
2. Davronov M. "Tijorat banklarida kredit xizmatlarining innovatsion usullari". Toshkent: Innovatsion iqtisodiyot nashriyoti, 2021.
3. Islomov R. "Tijorat banklarining kredit siyosati va uning iqtisodiyotga ta’siri". Toshkent: Iqtisodiyot va moliya nashriyoti, 2020.
4. Karimov T. "Tijorat banklarida kredit portfelini boshqarish". Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2019.
5. Mamatov A. "Kredit xizmatlarining raqamlashtirilishi va bank faoliyatining samaradorligi". Toshkent: Axborot texnologiyalari nashriyoti, 2018.
6. Sodiqov B. "Tijorat banklarida mijozlar bilan ishlash va kredit mahsulotlarini takomillashtirish". Toshkent: Bank ishi nashriyoti, 2017.
7. Rasulov J. "Tijorat banklarida kredit risklarini baholash va kamaytirish usullari". Toshkent: Moliyaviy tadqiqotlar markazi, 2021.

ISSN 3030-3907

8. Yusupova N. "Kredit xizmatlarining sifatini oshirish va mijozlar ehtiyojlarini qondirish strategiyalari". Toshkent: Iqtisodiy rivojlanish nashriyoti, 2019.

ISSN 3030-3907